

Beste VVA-leden van de regio Brugge,

Hier staan we dan opnieuw in Brugge, 10 jaar later, 10 ouder, van 64 naar 74. En die 10 jaar geldt zowel voor mij als voor uw voorzitter Bruno Comer. Ik hoop dat het niet geldt voor het ledenbestand. Een vereniging die collectief veroudert is tot de ondergang gedoemd. Een blik in de zaal leert mij dat dit ogenschijnlijk niet het geval is.

Ik kan mijn toespraak niet beginnen zonder de voorzitter welgemeend proficiat te wensen. Mensen van het televisiescherm met 'The Masked Singer' weghouden, al was het maar voor één avond in de maand, is een prima prestatie. Mensen gezellig samenbrengen, en nu kan dit weer fysiek, en een interessante, leerzame en prikkelende activiteit aanbieden....het is de beste remedie voor de verzuring.

Bruno heeft er in zijn toespraak op gewezen hoe ik tien jaar geleden zogenaamd denkend Vlaanderen bekritiseerde omwille van een nogal gemakkelijke antikapitalistische houding, gekoesterd vanuit de veilige zetel van de vaste benoeming. Mocht ik het nu opnieuw over zogenaamd denkend Vlaanderen hebben, dan zou ik in mijn kritiek uit een ander vaatje tappen. Niet het antikapitalisme teistert het academisch intellectuelendom, maar wel het uit de Verenigde Staten overgewaaid wokisme met zijn cancel-cultuur. Het wokisme met zijn dogma's zoals de stelling dat er geen wezenlijk verschil is tussen man en vrouw maar dat de verschillen het resultaat zijn van 'sociale constructies'. De stelling dat in de menselijke geschiedenis alle onheil afkomstig is van het blanke (oei wat zeg ik nu: het witte) ras dat zich daardoor een eeuwige en onaflosbare schuld op zich geladen heeft. De stelling dat grenzen uit den boze zijn en elk nationalisme naar oorlog en Auschwitz moet leiden. Wie deze stellingen durft te betwisten krijgt in zijn les bezoek van kleine maar luidruchtige groepen van activistische studenten, krijgt berispingen van laffe academische autoriteiten, en kan fluiten naar de opname van zijn artikelen in sommige wetenschappelijke tijdschriften. Het gaat hem bij woke niet meer zozeer om de vernietiging van het economisch kapitalisme maar over de uitzuivering van onze taal, cultuur en gewoonten die een uiting zouden zijn van structureel patriarchaal racisme. Dat woke niet per se antikapitalistisch is uit zich in het opkomen van woke-kapitalistische bedrijven zoals de sportschoenenproducent Nike, die in hun publiciteit en personeelsbeleid alles doen om woke ter wille te zijn.

Dames en heren, in de wetenschap dat het VVA nog niet geteisterd wordt door het wokisme en de cancelcultuur –anders zou ik hier niet staan- wil ik dit onderwerp opzij laten liggen, en het hebben over de toestand van het democratisch kapitalisme zoals die de voorbije tien jaar is geëvolueerd. Ik val meteen met de deur in huis door te zeggen dat die toestand er allesbehalve op verbeterd is en daarvoor wil ik wijzen op twee exogene shocks van niet-economische aard, namelijk de pandemie en de klimaatcrisis en op twee geopolitieke evoluties, nl. het doorbreken van de Montesquieu-illusie van 'le doux commerce' en van de Milton Friedman-illusie over het causaal verband tussen kapitalisme en liberale democratie.

De pandemie en de klimaatcrisis hebben gemeen dat ze niet via de normale werking van de vrijemarkteconomie kunnen opgelost worden.

In theorie zou je het gevaar van de pandemie kunnen indijken door de mensen toe te laten met elkaar vrijwillige akkoorden te sluiten waarbij ze mutueel hun risicovol gedrag beperken om zo het potentieel besmettingsgevaar in te dijken. Waarom zou dit niet lukken? Om de eenvoudige reden dat het sluiten van akkoorden tijd en inspanningen vraagt. In de rechtseconomie spreekt men van transactiekosten. Tegen de tijd dat er voldoende akkoorden gesloten zijn om de pandemie in te

dijken liggen de ziekenhuizen overvol en kunnen de zieken niet meer naar behoren verzorgd worden. Daarom moet men het aan de overheid overlaten om via dwingende gedragsregeling het besmettingsgevaar te bezweren. Dat van deze pandemie gretig misbruik gemaakt wordt door overijverige sheriffs, zoals die van West-Vlaanderen en Antwerpen, om nutteloze en belachelijke vrijheidsbeperkingen op te leggen, moeten we er maar bijnemen en rekenen we op de vrije pers en het parlement om dit aan te klagen en eventueel terug te draaien. Belangrijk is evenwel om te benadrukken dat deze vrijheidsbeperkingen en opstoot van overheidsinmenging voortvloeit uit een tijdelijke noodsituatie en geenszins wijst op de superioriteit van het socialisme op het liberalisme, zoals Mister Rabbit, in zijn vrije tijd Vooruit-voorzitter, beweert.

Minder tijdelijk zijn wellicht de maatregelen die in het kader van de klimaatcrisis moeten genomen worden. In theorie zou je ook hier kunnen vertrouwen op akkoorden tussen burgers en bedrijven om de uitstoot van Greenhouse-gassen tegen te gaan. Ook hier zouden de transactiekosten veel te hoog liggen en zou de klimaatopwarming te weinig en te laat bestreden worden. Het mondiaal klimaatbeleid komt er in feite op neer dat men de actoren, die akkoorden moeten sluiten beperkt tot de staten, dus het aantal contractspartijen reduceert van 7 miljard tot 195, die dan in Kyoto, Parijs en Glasgow met elkaar internationaal bindende overeenkomsten sluiten om de uitstoot te beperken. Het feit dat men voor het klimaatbeleid noodgedwongen beroep moet doen op de regulerende macht van overheden, belet niet dat men dit beleid zo marktconform mogelijk moet voeren en dat men die instrumenten moet kiezen die de creativiteit van de private sector zo maximaal moet laten spelen. Een veralgemeende carbon-taks is bijvoorbeeld zo een instrument. Men maakt het gebruik van fossiele brandstoffen artificieel duurder en men laat het over aan de bedrijfs wereld om minder vervuilende substituten te zoeken. Hoe dan ook, het klimaatbeleid zal tot meer overheidsinmenging leiden. De markt kan niet alles oplossen, maar laat de markt zoveel mogelijk oplossen.

En zo komen we tot de twee vermelde geopolitieke evoluties die een stevig impact zullen hebben op ons wereldbeeld.

Tien jaar geleden leefden we nog grotendeels in de Fukuyamadroom. De overtuiging dat een politiek-economische ordening, gestoeld op respect voor mensenrechten, op democratisch bestuur, op vrije markt-kapitalisme en op vrije wereldhandel zich lineair verder zou doorzetten en dat de geschiedenis van de mens gelijk kwam te staan met de ontwikkeling van het liberaal-democratisch kapitalisme. De eigentijdse versie van de Zur Ewigen Frieden van onze filosoof uit Königsberg, Immanuel Kant.

Er waren toen een feitelijke indicaties om in die droom te geloven. Het respect voor mensenrechten werd in talloze verdragen opgenomen, de vrije meningsuiting nam de facto toe door digitale media, zoals Facebook en Instagram, het aantal electorale democratieën nam toe, er werd overal geprivatiseerd en de wereldhandel explodeerde. Niettegenstaande deze feitelijke evoluties, waarvan er reeds een aantal worden teruggedraaid bleek de Fukuyamadroom te berusten op twee voorspellingen die grotendeels een illusie bleken te zijn.

In de eerste plaats is er de reeds door de voorzitter aangehaalde Montesquieu voorspelling van 'le doux commerce'. Wanneer landen met elkaar intense handelsbetrekkingen hebben, maakt dat een oorlog tussen die landen onwaarschijnlijker. Door wereldhandel worden landen immers wederkerig afhankelijk. Sectoren met hoge productiekosten in eigen land worden afgebouwd en men importeert die producten uit andere landen met lagere productiekosten. Sectoren met lage productiekosten in eigen land worden uitgebouwd en men exporteert dan die producten naar land waar die productiekosten hoger zijn. Dit leidt grosso modo naar een win-win voor de betrokken bevolkingen, maar men wordt afhankelijker van het buitenland. Als men oorlog voert dreigt men zowel de import-

als de exportvoordelen te verliezen en in autarchie te vervallen waardoor alles veel duurder wordt en de bevolking verarmt. Regeringen van staten, die in een intens handelsverkeer zijn ingebed, gaan dus wel twee keer nadenken vooraleer hun tanks over de grens te sturen. Klopt dit? Wel men kan historische voorbeelden aanhalen waarin dit waarschijnlijk een rol heeft gespeeld, maar er zijn ook voorbeelden waarin dit klaarblijkelijk niet meespeelde.

De bijna tachtigjarige vrede in West-Europa is zeker voor een stuk te verklaren door de sterk geïntegreerde economie in dit gebied. Stel u dat Frankrijk en Duitsland nog eens een vierde rondje zouden vechten. Economisch zou dit een ware ramp zijn voor beide landen. Geen Duitse auto's meer in Frankrijk en geen Franse parfum meer in Duitsland. Om maar een paar voorbeelden te geven. Maar dat is zeker niet de enige verklaring. In 1945 was Europa gewoonweg oorlogsmoe en waren de meest oorlogszuchtige elites, nl. het militaristische Pruisendom en de Franse 'revanchards' vernietigd.

Een a contrario voorbeeld betreft de oorlog tussen Japan en de Verenigde Staten. In de jaren dertig sloten de VS de toevoer van energie, vnl. petroleum, af naar het grondstoffen-arme Japan. De stopzetting van die handel noopte de Japanse militairen ertoe hun grondstoffen niet meer via handel te verwerven maar via de verovering van grondstofrijke gebieden zoals de Filippijnen en daarvoor was oorlog nodig met de VS.

Een belangrijk voorbeeld uit het verleden waar de 'doux commerce'-voorspelling niet uitkwam is de Eerste Wereldoorlog. Op de vooravond ervan waren Frankrijk, Engeland en Duitsland innig verweven door een net van intense handelsbetrekkingen. En toch kwam het tot oorlog.

Rusland, de grote brandstichter van dit moment, was qua handel intens vervlochten met de EU en Oekraïne. Wij nemen vooral energie en grondstoffen af van Rusland, terwijl wij afgewerkte producten zoals Duitse auto's, maar ook peren uit Limburg leverden aan Rusland. Die intense handel maakt ook dat wij Rusland in zijn welvaart dodelijk kunnen treffen via allerlei sancties, terwijl Rusland anderzijds onze verwarming kan toedraaien wat in deze winterprik toch geen gezellig nieuws is. De oorlog brengt, door de intense handel, grote kosten mee voor Rusland. Toch wordt hij gevoerd.

'Le doux commerce' is dus geen garantie voor vrede. Andere factoren spelen ook een grote rol. Er is, zoals de Amerikaan Kaplan betoogt, geografie en Shakespeare. De geografie van een land kan men niet veranderen. Oekraïne kan niet getransponeerd worden ergens boven de Waddeneilanden, waar het veiliger zou zijn. Het ligt waar het ligt, heel dicht bij Moskou, het hart van het Empire of Evil. Dat is een bestendige bron van ongerustheid voor de Russische machthebbers en eventueel een reden tot oorlog. Met Shakespeare bedoelt Kaplan de individuele geestesgesteldheid van de dictator. Omdat zijn grillen wet zijn en iedereen die hem tegensprekt zijn leven riskeert, kan de oorlog voortgedreven worden door de meest gekke en irrationele waanbeelden van de dictator. Hitler dacht op het einde dat de dood van Roosevelt tot een verandering van allianties zou leiden omdat in 1760 tsarin Elisabeth was gestorven en haar zoon tsaar Peter III, een bewonderaar van Frederik de Grote, ook van alliantie wisselde. Dat was in 1760 gebeurd, dat zou in 1945 ook gebeuren zei Hitler. Dit waanbeeld heeft het leven gekost aan honderdduizenden vooral Duitse mensen.

Een tweede voorspelling, die een illusie bleek, komt van Milton Friedman. Deze economist was een hevig voorstander van het democratisch kapitalisme en hij legde een sterk causaal verband tussen de twee. Als je er in een land in slaagt een goed functionerende economie te installeren, gebaseerd op private ondernemingen en vrijemarkteconomie, dan zal dit land, ook al heeft een traditie van corruptie en dictatuur, onweerstaanbaar naar een democratie evolueren. De driver van deze evolutie

is de middenklasse. Door de economische groei stijgt het aantal families, dat niet uit de hand van de staat en de populistische politici moet leven maar hun inkomen verdienen in de groeiende private sector. Deze groep vormt de noodzakelijke sociologische basis voor een transparant democratisch stelsel. De rijkste klassen trekken zich van de politieke evolutie niet veel aan en gooien het op deals met om het even met wie aan de macht is. Getuige de Abramovichen van Rusland. De armsten leven uit de hand van politici en stemmen voor wie hen het meest beloofd. De middenklassen daarentegen eisen transparant bestuur, democratisch gecontroleerde bestuurders, lage en efficiënt bestede belastingen, goed functionerende overheidsdiensten, enz. Naarmate deze klasse groeit stijgt de druk op dictators wat uiteindelijk leidt tot democratische evoluties of revoluties. Tot daar Milton Friedman. Zijn daar voorbeelden van. Zeker. Chili geldt hier als typevoorbeeld. Dictator Pinochet voerde radicale vrije markthervormingen door in Chili waardoor het land de hoogste economische groei kreeg in Zuid-Amerika. In 1990 werd Pinochet in een referendum weggestemd en werd een functionerende democratie ingesteld. De middenklasse, product van Pinochets' liberaal beleid, deed diezelfde Pinochet uiteindelijk de das om.

Tien jaar geleden dachten we nog dat hetzelfde scenario zich zou herhalen in China en Rusland. In Rusland had Tsoebais in de jaren negentig een chaotische privatisering doorgevoerd die zeker de oligarchen te goede kwam, vooral dan in de privésectoren die dicht bij de overheid staan, maar anderzijds ook aan de basis lag van het ontstaan van kleinere private bedrijven en een groei van een middenklasse. In China verliep de privatisering ordentelijker, vooral via het tussenstadium van de TVE's, de Town-Village-Enterprises en het instellen van private eigendom in de landbouw. Beide giga-hervormingen leidden ertoe dat ongeveer een half miljard mensen verhuisden, weg van de armoede naar een middenklasse-status.

Maar de democratisering komt er niet. Integendeel, sinds de inval in de Krim in 2014 heeft het Poetin- regime de vrijheden steeds meer teruggeschroefd en het democratisch proces gecorrumpeerd. Xi heeft zich ei zo na tot dictator voor het leven uitgeroepen, de greep van de communistische partij op het economisch leven versterkt en een doctrine van antiwesterse Euraziatische autocratie uitgewerkt.

We zijn plots ver verwijderd geraakt van het idee van 'global governance' waarin de gehele wereld, onder het toezicht van internationale organisaties zoals de UN, het WTO, het IMF en de World bank, zou omgetoverd worden tot een netwerk van democratieën die via een intense wereldhandel en coöperatie elkaars welvaart verhoogden. Dat beeld ligt aan diggelen. Het is 'the end of the end of history'. De wereld evolueert naar een opdeling in vier rivaliserende machtsblokken nl. de VS, Europa, Rusland en China, twee met democratische, twee met autocratische inslag. Het westen zal zijn idee van 'global governance' moeten opgeven, zich moeten terugtrekken op zijn machtsblok, zijn defensie-uitgaven gevoelig optrekken, zijn handelsrelaties en zijn ontwikkelingshulp in functie moeten stellen van politieke alliantie. Het leven zal gevoelig duurder worden, de reisbeperkingen zullen aangescherpt worden en de vluchtelingen toestroom uit autocratische landen zal blijven toenemen. Voorwaar geen gezellig vooruitzicht. Velen onder ons zullen binnen een paar jaren misschien nog mijmerend zeggen: 'Ach, die jaren van het neoliberalisme, van het globalisme, van de Washingtonconsensus, van de goedkope tea-shirtjes uit Shanghai, van de Tiktok met vriendjes en vriendinnetjes uit Moskou, die waren nog zo slecht niet'. Ik vrees dat ze binnen 10 jaar, bij de volgende viering van VVA-Brugge, met hopelijk dezelfde sprekers nog in leven, nog niet terug zullen zijn.

Beste VVA-ers, ik dank u voor uw aandacht en ik eindig meteen typisch Brugse spreuk 'Bluven goan!'

Boudewijn Bouckaert